

Vasné Varga Zita

A lélek világtörténelme

Gárdonyi Géza, az olvasó

Az író egész életében őszinte, mély szeretet fűzte a könyvekhez. „Lelkének éltető elme volt az írás és az olvasás” – fogalmazta meg nagyon szépen Kéký Lajos. A könyvek közé menekülés vágya lelki szükséglete volt. A folyamatos önképzést, tanulást, olvasást, tájékozódást szinte kötelességének érezte. Nemcsak művészete érdekében, hanem az írói hivatásáért is. Nézetei szerint az írónak küldetése van: a nemzet nevelése, tanítása. Ehhez elengedhetetlen, hogy ő maga is folyamatosan képezze magát. Önművelése során látóköre, műveltsége, kultúrája, és művészete egyre mélyült.¹

Már gyermekkorában fontos volt számára a könyvek csodálatos, mesebeli világa. Emlékeket, az otthon melegét jelentették, s mindenekelőtt, az édesapját, akihez örök, eltéphetetlen kötelék fűzte. Ziegler Sándor, Gárdonyi Géza édesapja széles műveltségű, könyvszerető ember volt. Tájékozott, rendszeres olvasó.² Victor Hugo mellett Petőfi négy barna kötésű könyvét tartotta irányadónak. Olvasmányélményeiről gyakran színes beszámolót tartott családi körben.³ Szerette a kölcsönkönyvtárakat is. Székesfehérvárott és Lipótmezőn fél éjszakán át bújta a kölcsönkönyvtárból hozott regényeket.⁴ Saját tulajdonú könyve csak néhány darab volt: egy 1773 táján nyomtatott német nyelvű biblia, Renan *Jézusa*, ami Gárdonyi egész életét végigkíséri majd. Császár Ferenc mitológiája, egy vaskos fizika Gvadányitól, az első kiadású Rontó Pál, amin a gyerekek is jól nevettek, akiket idő előtt megtanított olvasni és írni.⁵

Gimnáziumba jár, mikor rendszeres olvasóvá válik. Ifjúkorában a poros hősök világát kedveli. A legmaradandóbb élményt – saját feljegyzései szerint – Cervantes *Don Quijote* című munkája jelentette számára. Emlékét újságíró korszakának álnevei őrzik.⁶ Ezekről az évektől kezdve a könyvélményeit naplójába rögzíti. Később is gyakran találkozhatunk különböző típusú feljegyzésekkel egy-egy olvasmányélményével kapcsolatban. Nagyon érdekes kutatni ezeket a jegyzeteket:

¹ Kéký L.: *Gárdonyi Géza könyvtára. Magyar Bibliofil Szemle*, 3, 1925, 148–151.

² Szalai S.: *Gárdonyi Géza alkotásai és vallomásai tükrében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, 10–11.

³ Gárdonyi G.: *Szüleim gyémántja voltam*. Móra, 1969, 31.

⁴ Szalai S.: *Gárdonyi Géza alkotásai és vallomásai tükrében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, 14.

⁵ Gárdonyi G.: *Tükörképeim*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1965, 29–30.

⁶ Kispéter A.: *Gárdonyi Géza*. Gondolat, 1970, 10.

1. Farkas László: *Olvasókönyv a költészettenhoz*
2. Toldi: *A magyar költészet kézikönyve*
3. Vámbéry: *Vándorlásaim Perzsiában*
4. Haeckel: *Az emberi nem eredete és törzsfája*
5. Magyar László: *Dél-Afrikai utazás*
6. Csokonai: *Dorottya*⁷

Az utóbbi könyvek mellé az árákat (25-25 krajcár) is felírta. Feltehetően ezeket meg is vásárolta.⁸ Budapesti diákéveiből származnak az első adatok Gárdonyiról, mint könyvtári olvasóról is. A tizenöt éves diák rendszeresen látogatta az Egyetemi és az Akadémiai Könyvtárat. Jegyzetfüzetébe pontosan feljegyezte, hogy melyik napon mit olvasott.⁹

A tanítói pálya nehéz éve alatt is a könyvek jelentették számára az egyetlen menedéket. Szinte válogatás nélkül bújjá a különböző tárgyú könyveket.¹⁰ A sárvári rektor, Barabás György értékes könyvtárát Gárdonyi rendelkezésére bocsátotta.¹¹ Pályája kezdetén, amikor Karádon néptanítóskodott, a nyarat édesanyjánál, Szőlősgyörökön töltötte. Az itt lévő kaszinó könyvtár összes könyvét végigolvasta. Mindennap legalább egy kötetnyit olvasott. Jókai addig megjelent műveit, I. Napóleont. Két-három könyvet is olvasott egyszerre. A tanítói pályájának a kezdetén főként az életrajzokat kedvelte. Leginkább Franklin életéről szóló munkákat¹², ezek mellett Jósika Miklós- és Kemény Ferenc-műveket is szívesen forgat.¹³ Naplójába népdalokat írt, Petőfi szép hasonlatait, képeit jegyezte föl.¹⁴ Olvasmányai virágos és holdfényes világba röpitik. Ekkor tanult meg németül, angolul és franciául.¹⁵ Shakespeare- és Victor Hugo-műveket is fordít. Nagyobb könyvvásárlásaival kapcsolatos adatok is a tanítói éveiből származnak, pályájának utolsó állomásáról, Dabronyból. Félrerakott keresetéből itt már néhány könyvet is tudott vásárolni. Vett német és francia nyelvtankönyve-

⁷ *Notesz* (1878–1879). Dobó István Vármúzeum, 10

⁸ Korompai J.: *Naplótöredék Gárdonyi Géza egri hagyatékában*. Az egri múzeum évkönyve. Dobó István Vármúzeum, 1976, 208.

⁹ Korompai J.: *Naplótöredék Gárdonyi Géza egri hagyatékában*. Az egri múzeum évkönyve. Dobó István Vármúzeum, 1976, 208–210.

¹⁰ Gárdonyi J.: *Az élő Gárdonyi*. 1. kötet, Dante, 1934, 77.

¹¹ Dömötör S.: *Gárdonyi Géza Nyugat-dunántúli élményei*. *Életünk*, 2, 1964, 138.

¹² Gárdonyi J.: *Az élő Gárdonyi*. 1. kötet, Dante, 1934, 77–78.

¹³ Szalai S.: *Gárdonyi Géza alkotásai és vallomásai tükrében*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, 41.

¹⁴ Dömötör S.: *Gárdonyi Géza Nyugat-dunántúli élményei*. *Életünk*, 2, 1964, 140.

¹⁵ Dömötör S.: *Gárdonyi Géza Nyugat-dunántúli élményei*. *Életünk*, 2, 1964, 138–139.

ket, megrendelte a *Magyar Nyelvőrt*, a *Fliegende Blättert* és az *Almanach Comique*-ot.¹⁶

Újságírói éveiben az érdeklődését az európai tájékozódás igénye jellemzi. Olvasmányélményei rendkívül sokirányúak. Nagy Sándor kutatásai alapján tudjuk, hogy foglalkoztatta Spinoza materializmusa, Hegel dialektikája, Schopenhauer pesszimizmusa, Büchner mechanikus materializmusa, Darwin fejlődésmélete, Bourget pszichologizmusa, Spencer organikus társadalomfejlődési tana, Macaulay történelemszemlélete, a pozitívizmus európai rangú képviselőinek eszmevilága, Linné rendszertana. Tisztelte és jól ismerte Jókai, Mikszáth, Maupassant, Bret Harte, Turgenyev és Tolsztoj munkásságát.¹⁷ Madách *Az ember tragédiája* című alkotását és Renant. „Renant olvasom. Minél többet olvasom, annál jobban szeretem Krisztust.”¹⁸ A különböző hatások formálták világvégét. Ezekben az esztendőkből már rendszeresen vásárolt könyvet. Győri újságírói évek (1886–1887) 96 darab könyv, a budapesti újságírói évekből (1886–1887) 127 darab könyv, a győri, szegedi újságírói évekből (1888–1890) 171 darab könyv és az aradi, budapesti évekből (1891–1896) 401 darab könyv származik.¹⁹ Már ekkor tekintélyes könyvtára lehetett. Erről tanúskodnak azok a krónikák, melyek az Egerbe költözésének történetét mutatják be. Azt, hogy hogyan vonultak végig a város utcáin az író könyveivel, könyvszekrényeivel megrakott szekerek.²⁰ „Kirándultam Visegrádra. Olyan nagy hatást tett rám a vár, hogy egész éjjel lázam volt és folyton az forgott az eszemben. Soha semmi így meg nem rázott.” Innen a pesti antikváriusok poros polcaihoz rohan. Könyveket vásárol. Csupa magyar történelmet. Ekkor szerzi meg Thierry két könyvét Attiláról. (140 forintért!)²¹

Egri éveiben nemcsak írói munkássága teljesebb ki, hanem olvasási kultúrája is. Ekkori olvasmányainak megválasztása, könyvgyűjtési szokásai szorosan összefüggenek egy-egy készülő művével. Közismert tény, hogy az író a nagy történelmi tárgyú műveihez szinte „könyvtárnyi” anyagot gyűjtött össze. Amikor a könyvtára feltárásakor az állománygyarapítás ütemét vizsgáltuk, láttuk, hogy az egri éveiben kimagaslóan sok könyvet vásárolt. 1273 darabot. Ez az összes dokumentum 25,95 százalékát jelenti.²² Kétségtelen tény, hogy anyagi körülményei az előző időszakaihoz képest jelentősen javultak. Neves újságíró, író. Nincsenek anyagi

¹⁶ Hegedűs A.: *Gárdonyi a néptanító*. Tankönyvkiadó, 1962, 35.

¹⁷ Nagy S.: *Gárdonyi közelében*. Dobó István Vármúzeum, 2000, 14–15.

¹⁸ Gárdonyi J.: *Az élő Gárdonyi*. 1. kötet, Dante, 1934, 152.

¹⁹ Varga Z.: *Gárdonyi Géza könyvtára*. Bródy Sándor Könyvtár, 2000, 48.

²⁰ Korompai J.: *Gárdonyi Géza egri otthona*. Dobó István Vármúzeum, 1967, 277.

²¹ Gárdonyi J.: *Az élő Gárdonyi*. 1. kötet, Dante, 1934, 267.

²² Varga Z.: *Gárdonyi Géza könyvtára*. Bródy Sándor Könyvtár, 2000, 44.

gondjai. Csaknem korlátok nélkül eleget tud tenni a könyvvásárlási igényeinek. S életrajzából tudjuk, hogy nagyon nagy részét könyvekre költötte.²³ Sorra járta a könyvkereskedéseket, az antikváriumokat; élénk levelezést folytatott könyvtárakkal és magánszemélyekkel egy-egy forrásmű megszerzése érdekében. Mélyreható történelmi stúdiumokat végzett. A korabeli magyar élet, szokások bemutatásához megismerkedik a legfontosabb szakirodalomakkal, ezeket fáradhatatlanul tanulmányozza. Így életének és munkájának is szerves részévé vált az olvasás. A könyvekből megszerzett hatalmas tudásanyagot, műveiben maradéktalanul hasznosította. A gondos előtanulmányok után megírt regényei közül mindenekelőtt az *Egri csillagok* emelkedik ki.²⁴ Szívesen fordult könyvtárakhoz is, egy-egy munkája kapcsán. Főleg forrásmunkákat kért. Ezt bizonyítja Gárdonyi 1899. november 27-én Szinnyei Józsefnek írt levele. Szinnyei ekkor a Nemzeti Múzeum Hírlapkönyvtárának volt az őre. „Én most egy terjedelmes regényen dolgozom, amelyben Eger ostroma fordul elő. Már két esztendeje tanulgatok hozzá, s ezer forintnál többet költöttem történelmi könyvekre. De azt látom: sose lesz meg minden könyv, ami nekem kell, s ma arra gondoltam, hogy a múzeum könyvtára elvégre is a magamfajta embereknek a használatára állítódott... legyen kedves lehetővé tenni, hogy én időnként kapjak könyvet. Mert hiába: nem bírja az erszényem, hogy ezeket költsek könyvekre, s azt meg nem engedi a lelkiismeretem, hogy olyan történelmi regényeket írjak, amelyekben mind a kor, mind a benne szereplő ember meg van hamisítva. Én elvégre is azért írok tört. regényt, hogy felébresszem a nemzet múltja iránt az érdeklődést.”²⁵ Természetesen életének ebben az időszakában is egyéb műveket is forgatott az író. Ezeknek a kutatásában talán az egyik legnagyobb segítséget a *Titkosnaplója* jelenti. Annak ellenére, hogy az egri huszonöt évből, csupán négyet mutat be (1916–1919), nagy forrásértékkel bír, s mindamellett nagyon érdekes bejegyzésekkel találkozhat az olvasó.

„1916: Gondoltam már, hogy nekem olvasnom kellene Emersont, mert hiszen lelki rokonaim között ő áll hozzám legközelebb.

1917: Valahogy arra gondoltam, hogy én Dickenst nem ismerem. Kezdtém olvasni a *Copperfield*-et, és el is olvastam az első fejezetet. De aztán abbahagyva, az életrajz harmadik kötetére tértem át. Gondolom ebben a hónapban ez lesz a főfoglalkozásom.

Febr. 7.: Egész februárban Dickens *Copperfield*-je foglalkoztatott. Bár előbb ol-

²³ Varga Z.: *Gárdonyi Géza könyvtára*. Bródy Sándor Könyvtár, 2000, 48.

²⁴ Bakos J.: *Gárdonyi és Tinódi. Az egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve*. Pedagógiai Főiskola, 1958, 567–572.

²⁵ Fülöp G.: *Gárdonyi Géza levele id. Szinnyei Józsefhez. Irodalomtörténet*, 1959, 246.

vastam volna. Karakter-faragás tekintetében legtanulságosabb valamennyi író között.

Karácsony 28.: Ezekben a napokban nyílt meg nekem a német nyelv kapuja, hogy Chamberlain könyvét és Schopenhauert olvastam. Igen jól megy már.

1918.: Ezekben a napokban fedeztem fel Balzacot.²⁶

Szintén titkosírással íródott *Napló-füzet* című noteszaiból tudjuk, hogy ebben az időszakban Balzac, Byron, Cellini, Deussen, Gogol, Jung-Stilling, Mahler, Montegazza, Nordau, Poe, Szabó Dezső, Szily, Turgenyev, Turk műveivel is behatóan foglalkozott.²⁷ Utolsó olvasmánya Déryné *Naplója* volt.²⁸

Mikor az író a legfontosabb olvasmányélményeiről kérdezték, ő három könyvet emelt ki. Ezek a gondolkodásának a fordulópontjait is jelentették. „Az egyik volt Büchner. Tizenkilenc vagy húszéves koromban olvastam. Úgy hatott rám, mint a dermesztő mérge. A másik volt Darwin. Harmincnégy éves koromban olvastam. Úgy hatott rám, mint a fagyolvasztó tavaszi napsugár.²⁹ „Gondolkodásom köznapi alacsonyágából való felemelkedése ennél a munkánál kezdődött. Ez volt az ajtó-sarkvas, amelyben az ajtóm megfordult.”³⁰ A harmadik: Buddha beszédei. Negyvenéves múltam már, mikor megszerezhettem. Ez úgy hatott rám, mint a mesebeli élet vize, amely örök életerőt ad annak, aki belőle iszik.” „*De olyan könyv, amelyet többször is elolvasok, csak egy van: az Újtestamentum. A koporsómban is ez legyen a szívemen*” – írta.³¹

A könyvek iránti mélységes tiszteletét és szeretetét a könyvtára bizonyítja. Az író élete végére egy közel 10 000 kötetet számló, könyvtártörténeti szempontból rendkívül értékes gyűjteményt hozott létre egri otthonában. Ez a gyűjtemény a korabeli értelmiségi, s ezen belül az írói-házi magánkönyvtárak egyik nagyon szép példája. Napjainkban sajnos ez az értékes gyűjtemény csaknem a felére csökkent. A Gárdonyi-hagyatékban található könyvtár jelenlegi nagysága: 3628 mű – 4903 kötetben. Azonban ennek a fennmaradt résznek a vizsgálatából is jól látható, hogy a Gárdonyi-könyvtár értéke felbecsülhetetlen. Ez elsősorban a nyelvi, tematikai gazdagságának köszönhető, és annak, hogy magán viseli a

²⁶ Kispéter A.: *Gárdonyi Géza*. Gondolat, 1970, 69–70.

²⁷ Korompai J.: *Gárdonyi Géza titkosírással feljegyzéseinek tartalma és jelentősége*. Gárdonyi- emlékülés, 1973, 114.

²⁸ Kispéter A.: *Gárdonyi Géza*. Gondolat, 1970, 223–224.

²⁹ Kőhalmi B.: *Könyvek könyve*. 1918. Magyar Elektronikus Könyvtár. URL: <https://mek.oszk.hu/07100/07195/07195.htm#34> (Utolsó letöltés: 2022. 07. 27.)

³⁰ Gyulai F.: *Legkedvesebb könyveim*. Singer–Wolfner, 136–138.

³¹ Kőhalmi B.: *Könyvek könyve*. Magyar Elektronikus Könyvtár. URL: <https://mek.oszk.hu/07100/07195/07195.htm#34> (Utolsó letöltés: 2022. 07. 27.)

magyar irodalom egyik jeles képviselőjének a kézjegyét. Ahogy belépünk ebbe a fenséges gyűjteménybe, mintha életre kelne Gárdonyi Géza, s ez a mesésen-valóságos könyvtári világ, hirtelen krónikása lesz az író életének, a nagy belső vívódásainak, küzdelmeinek, művészi kibontakozásának.³² Könyveit lapozgatva láthatjuk, hogy harminckét különböző nyelven vásárolt könyveket és folyóiratokat. A nagy világnyelvek – úgymint német, francia és angol – mellett olyan ritka és érdekes nyelveken is, mint lapp, mongol, rutén. A könyvei főként magyarul, németül és franciául íródtak, leginkább ezeken a nyelveken olvasott. S láthatjuk, a bibliotéka tartalmi gazdagságát is. A tematikai csoportok sokszínűsége, nagyságrendje mindenképpen a tájékozódás igényét mutatja, és egy tudatos állománygyarapításról tanúskodik.

Azt, hogy milyen témájú kötetek találhatóak a hagyatékban az alábbi táblázat mutatja be:

Tematikai csoport	Mennyiség (db)		A művek provenienciája				Az egyes tematikai csoport részesedése az összállományból
			Eredeti		Fordítás, átdolgozás		
	Mű	Kötet	Mű	Kötet	Mű	Kötet	
1. Szépirodalom	1213	1553	959	1206	254	347	31,67%
2. Történelem	229	472	200	414	29	58	9,62%
3. Filozófia	212	329	172	281	40	48	6,71%
4. Irodalomtudomány, irodalomelmélet	293	321	288	316	5	5	6,54%
5. Nyelvtudomány	165	304	161	299	4	5	6,20%
6. Vallástörténet, teológia	211	244	200	230	11	14	4,97%
7. Természettudomány	115	212	108	201	7	11	4,32%
8. Földrajz, útleírás	160	210	136	161	24	49	4,28%
9. Néprajz, etnográfia, etnológia, folklór	79	102	77	100	2	2	2,08%
10. Életrajz	77	88	71	82	6	6	1,79%
11. Pszichológia	76	84	71	79	5	5	1,71%
12. Kiadók, könyvkereskedők és antikvár katalógusok	79	80	79	80	–	–	1,63%
13. Zene	61	74	61	74	–	–	1,50%
14. Orvostudomány	62	64	57	62	2	2	1,30%
15. Tudomány, kultúra, civilizáció	46	61	44	59	2	2	1,24%
16. Nevelés, oktatás	43	54	43	54	–	–	1,10%
17. Művészettörténet	43	51	39	47	4	4	1,04%
18. Politika, államtudomány	39	47	39	47	–	–	0,95%
19. Jog, jogtudomány	36	45	33	42	3	3	0,91%

³² Kéký L.: *Gárdonyi Géza könyvtára. Magyar Bibliofil Szemle*, 3, 1925, 148–151.

Tematikai csoport	Mennyiség (db)		A művek provenienciája				Az egyes tematikai csoport részesedése az összállományból
			Eredeti		Fordítás, átdolgozás		
	Mű	Kötet	Mű	Kötet	Mű	Kötet	
20. Fogalmi lexikon	9	41	9	41	–	–	0,83%
21. Erkölc, erkölctan, etika	18	31	17	28	1	3	0,63%
22. Honismeret	24	31	24	31	–	–	0,69%
23. Hadtudomány, honvédelem, hadsereg	17	30	17	30	–	–	0,61%
24. Mezőgazdaság	22	29	22	29	–	–	0,59%
25. Festészet	21	28	20	27	1	1	0,57%
26. Naptárak, évkönyvek	24	25	24	25	–	–	0,50%
27. Nem hivatalos testületek, társaságok, egyesületek	22	23	22	23	–	–	0,46%
28. Színházművészet, színháztudomány	19	23	19	23	–	–	0,46%
29. Gazdaság, közgazdaság- tudomány	16	20	16	20	–	–	0,40%
30. Genealógia	13	20	13	20	–	–	0,40%
31. Háztartás	17	18	17	18	–	–	0,36%
32. Sport	17	18	17	18	–	–	0,36%
33. Írástörténet	15	17	15	17	–	–	0,34%
34. Kongresszusok, konferenciák	15	17	15	17	–	–	0,34%
35. Élelmiszerek, ételek elkészítése	14	15	14	15	–	–	0,30%
36. Építészet	14	15	14	15	–	–	0,30%
37. Fényképészet	14	15	14	15	–	–	0,30%
38. Könyvtörténet	12	14	12	14	–	–	0,28%
39. Társasjáték	13	14	13	14	–	–	0,28%
40. Iparművészet	8	12	8	12	–	–	0,24%
41. Kereskedelem	11	12	11	12	–	–	0,24%
42. Régészet	11	12	11	12	–	–	0,24%
43. Könyvtári katalógusok, bibliográfiák	7	7	7	7	–	–	0,14%
44. Kódex	4	5	4	5	–	–	0,10%
45. Elektromikroszkóp	3	3	3	3	–	–	0,06%
46. Könyvtárban	2	2	2	2	–	–	0,04%
47. Szabadkőművesség	2	2	2	2	–	–	0,04%
48. Egyéb	5	9	2	5	3	4	0,18%
Összesen	3628	4903	3224	4334	404	569	100%

Talán nem meglepő, hogy az író gyűjteményében kiemelkedik a szépirodalmi anyag (az összállomány 31,67%-a), s ez a világirodalmi olvasmányainak köszönhető, elsősorban a francia szépirodalmi munkáinak. A francia irodalom a szépirodalom egészének 45,61 százalékát jelenti, 545 művet 707 kötetben. Eb-

ből eredetiben olvasott 527 művet 657 kötetben, fordításban pedig 18 művet 50 kötetben.³³

Gárdonyi Géza szabadságszeretete, humanizmusa ezekből a forrásokból táplálkozik.³⁴ Leginkább a francia realizmus, naturalizmus jelentős és időleges jelentőségű képviselőinek az alkotásait gyűjtötte. Csaknem teljes életművével szerepel Dandet, Maupassant, Balzac és Zola. Ezeken kívül kiemelkedik a bibliotéka kötetei közül Victor Hugónak, a francia romantika kimagasló egyéniségének összes műve. Közülük néhány ritkaságba menő első kiadás is megtalálható. A német szépirodalomból a felvilágosodás és a klasszika irodalom jelenléte számottevő. Főleg Goethe műveinek teljes sorozata mutatja az író szeretetét. Goethe önéletrajzi írásai lenyűgözték. Az *Aus meinem Leben* egyenesen elbűvölte, s a *Faust* első részének páratlan tökéletességét, filozófiáját, ugyancsak illette.³⁵ Az angol szépirodalomból a reneszánsz irodalom emelkedik ki, s ez Shakespeare műveinek köszönhető. Benne a legnagyobb költőt tisztelte az író. A könyvtárába beszerezte Shakespeare műveinek gazdag választékát: különböző nyelveken, és angol kiadásokban megjelent kiadványokat.³⁶ Igen jelentősek a nagy orosz klasszikusok munkái is a hagyatékban: Dosztojevszkij, Tolsztoj, Turgenyev, Gogol és Gorkij művei. Titkosírással írt jegyzetei elárulják, hogy nagy hatással voltak rá az orosz „naturalisták”.³⁷ Nagyon érdekes, hogy Gárdonyi az elsők között ismerte meg hazánkban Gorkij műveit német és francia kiadásokból.³⁸ Az irodalmi kánonból nem maradhatnak ki az ókori klasszikusok sem. Jelentékeny csoportot képeznek Homérosz és Vergilius művei. A modern világirodalom folyamatos tanulmányozása, és annak eredményei Gárdonyi figyelmét mindig újabb megoldási lehetőségek felé terelték. Ha a „karakterfaragás” művészeire gondolt, mindjárt Dickens, Dosztojevszkij, Gorkij neve jutott eszébe; Maupassant-t és Twaint elsősorban „frappáns jellemzéseikért” kedvelte, Victor Hugót „üvegfalaiért”, Ibsent „rögtön-hatásáért”, Bashkirtseffet „csupa-napló” formáiért.³⁹

„Ha valaki gyermekkorában kapna egy üres könyvszekrényt – írja Gárdonyi

³³ Varga Z.: *Gárdonyi Géza könyvtára*. Bródy Sándor Könyvtár, 2000, 54–58.

³⁴ Korompai J.: *Gárdonyi Géza Emlékmúzeum*. Dobó István Vármúzeum, 1991, 9–11.

³⁵ Szalai S.: *Eligazító Gárdonyi titkosírásos feljegyzéseinek olvasásához. Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974, 226.

³⁶ Kéky L.: *Gárdonyi Géza könyvtára. Magyar Bibliofil Szemle*, 3, 1925, 150.

³⁷ Szalai S.: *Eligazító Gárdonyi titkosírásos feljegyzéseinek olvasásához. Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974, 235.

³⁸ Szalai S.: *Gárdonyi műhelyében*. Magvető, 1970, 219.

³⁹ Szalai S.: *Eligazító Gárdonyi titkosírásos feljegyzéseinek olvasásához. Titkosnapló*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974, 224.

Géza fiainak –, érdekes lenne följegyezni, hogy ötvenéves koráig hányszor és hogyan változna benne a könyv? Az értelmi fejlődés lépcsőzetét látnánk a följegyzésben. A lépcsőzet a tankönyveket és a szakkönyveket nem jegyezve azt gondolom a következő nyolc fokot mutatná:

Mesék, ponyvahistóriák, képes biblia, minden, ami csodálatos és álmvilági.

Vadászskalandok, rémregények, lovagregények, vitézlegendák, – csillogó hősök világa.

Korpa

Kalandos regény. Sue, Dumas, Jókai, Verne, humoreszkek, poros hősök világa.

Érzelmes könyvek. Jókai marad. Petőfi, Heine, Sekszpirből [sic!] *Rómeó és Júliája* és némely új költő. Virágos és holdfényes világ.

Valóságos utazások, népies nyelven írt történelem, életrajzok, költői elbeszélések, vígjátékok, Dickens, Dosztojevszkij, Hugó Victor (*Századok legendája*). Közben naturalista írók Zolától Gorkijig.

Darwin, Häckel, Büchner, Schopenhauer, Moleschott, Spencer, Sekszpirből [sic!] a tragédiák.

Vallásalapítók. Pozitivisták, Sekszpirből [sic!] *Hamlet*, Hamlet-magyarázatok. Oknyomozó történelem Buckle. Teológia, theosofia, theologia, elmélet spiritizmus, bibliamagyarázatok, occultizmus, Biblia. A továbbiakban is merőben lelki olvasmányok.

Íme, nyolcszor ürül ki és nyolcszor telik meg a szekrény. És e vázlatos jegyzékből megítélhetitek, hol álltok a lelki fejlődésben és hova juttok legközelebb. A lélek késő vénségéig fejlődik, és sok lépcsőfokon haladoz fölfelé. Épp az olvasmányaiából ítélheti meg ki-ki a fejlődését.⁴⁰

⁴⁰ Gárdonyi G.: *Földre néző szem*. 1929. Magyar Elektronikus Könyvtár. Url: <https://mek.oszk.hu/10800/10892/10892.htm#9> (Utolsó letöltés: 2022. 07. 27.)